

FOKUS: NORDEN OG BREXIT

Hva betyr brexit for utenforlandet Norge?

Kristin Haugevik
NUPI

Sammendrag

Storbritannia er på vei ut av EU. Hva betyr det for utenforlandet Norge? Siden folkeavstemningen 23. juni i fjor, har Europa fulgt den britiske regjeringens signaler og veivalg nøye. Når 28 EU-land blir til 27 vil det ikke bare forskyve maktbalansen innad i EU, men også mellom EU og utenforlandene, og blant landene i den brokete forsamlingen av europeiske tredjeland. Storbritannias uttreden vil merkes, både i og utenfor EU. I denne artikkelen ser jeg nærmere på hvordan Storbritannias EU-uttreden vil påvirke norsk utenriks- og europapolitikk. Første del av artikkelen gjennomgår hovedtrekkene i Norges forhold til EU og debatten rundt norsk EU- og EØS-tilknytning, før jeg introduserer Brexit som et brytningspunkt. I andre del studerer jeg norske medier og politikeres fremstilling av Brexit og konsekvensene for norsk utenriks- og europapolitikk, og presenterer hovedsporene i den norske regjeringens Brexit-arbeid. Avslutningsvis diskuterer jeg hvordan Storbritannias EU-sorti vil påvirke Norges europapolitikk i bred forstand, Norges EØS-/EFTA-tilknytning og det bilaterale forholdet til Storbritannia.

Nøkkelord: Brexit • Norge • EU • Norden • EØS

Innledning

Storbritannia er på vei ut av EU. Hva betyr det for utenforlandet Norge? Siden folkeavstemningen 23. juni i fjor har Europa fulgt «brexit»-prosessen nøye. Først i den innledende fasen frem til utmeldelsesbrevet ble sendt i mars i år, deretter

i oppstarten av forhandlingene mellom Storbritannia og EU. Det er forståelig – brexit kan vanskelig beskrives som noe annet enn et systemsjokk. Selv om Storbritannia i faglitteraturen er blitt omtalt som et «halvhjertet», «nølende» og «vanskelig» medlemsland,¹ har det likevel siden 1973 valgt medbestemmelse fremfor utenforskap. Strategien har vært «voice» fremfor «exit», for å bruke Alfred Hirschmans (1970) termer. Som et av de største medlemslandene i EU har Storbritannia spilt en sentral rolle, noen ganger som bremsekloss (f.eks. i spørsmål om pengeunion og grensesamarbeid), andre ganger som pådriver (f.eks. i spørsmål om sikkerhetssamarbeid og østutvidelser). Storbritannia er i dag EUs nest største økonomi, en viktig netto bidragsyter til EUs budsjett, og tungt representert i EUs institusjoner. Ved avstemninger har Storbritannia ofte vunnet frem med sitt syn.² Når den britiske regjeringen nå oppgir medlemskapet til fordel for en ny, foreløpig ukjent, tilknytningsform, har det betydning langt utover britiske landegrenser. At 28 EU-land blir til 27 vil ikke bare forskyve maktbalansen innad i EU, men også mellom EU og utenforlandene, og blant landene i tredjelandsgruppen. Med andre ord: Storbritannias uttreden vil merkes, både i og utenfor EU.

Denne artikkelen ser nærmere på hvordan brexit-prosessen har påvirket norsk EU-debatt så langt, og hvilke konsekvenser Storbritannias EU-uttreden vil kunne få for Norges forhold til EU og til Storbritannia. I første del av artikkelen gjennomgår jeg noen hovedtrekk ved Norges nåværende tilknytning til EU, og debatten om denne, før jeg introduserer brexit som et brytningspunkt. I andre del tar jeg for meg den norske regjeringens brexit-arbeid, og diskuterer hvordan Storbritannias EU-sorti vil kunne påvirke Norges forhold til EU, EØS-avtalen og det norsk-britiske forholdet.

Den lille grisen som ble igjen hjemme³

Norge er ikke medlem av EU, og har heller ingen umiddelbare planer om å bli det. Selv om Norge var med i søknadsprosessen som endte med at Storbritannia, Danmark og Irland ble medlemmer i 1973, og igjen da Sverige, Finland og Østerrike gikk inn i 1995, var utfallet begge ganger at Norge ble værende utenfor etter knappe nei-flertall i folkeavstemning. Både i 1972 og 1994 anbefalte regjeringen medlemskap, med et stortingsflertall i ryggen. Folkeflertallet ville det imidlertid annerledes.⁴

Faglitteraturen fremhever gjerne geopolitiske rammebetingelser og særnorske interesser som avgjørende for å forstå den norske befolkningens valg av utenforskap fremfor deltakelse i det institusjonaliserte europeiske fellesskapet. Stein Rokkan (1987) mener for eksempel at «problemet som ga opphav til flest nei-stemmer» i 1972-avstemningen var «sikringen av de eksklusive rettigheter til kystfiske og beskyttelsen av den territorielle råderett over den oljerike kontinentalsokkelen» (Rokkan

¹ Se f.eks. George (1998), Gamble (2003), Haugevik (2005).

² For en nyttig oversikt, se Hix mfl. (2016).

³ Overskriften er lånt fra Iver Neumanns bokkapittel «This little piggy stayed at home: Why Norway is not a member of the EU» (Neumann 2002).

⁴ I 1972 stemte 53,4 % mot norsk EF-medlemskap, i 1994 stemte 52,2 % mot EU-medlemskap. Ved begge folkeavstemninger var valgdeltakelsen høy, henholdsvis 79,2 % og 89 %.

1987: 213). Olav Riste (2001) viser til at nei-siden både i 1972 og 1994 følte de manglet eksplisitte garantier for norsk fisk og landbruk, samtidig som de fryktet EF/EU ville utvikle seg i retning en superstat (Riste 2001: 244–253). Christine Ingebritsen (2006) finner at Norges olje- og naturgassressurser, sammen med NATOs hjørnesteinsposisjon i norsk forsvarspolitik, «samsvarte med» motstanden mot EU-medlemskap (Ingebritsen 2006:16). Et supplerende perspektiv tilbys av Iver Neumann (2002), som mener utfallet av folkeavstemningene *også* må forstås som et uttrykk for en spesifikk nasjonal selvforståelse med forankring i det bredere utenrikspolitiske ordskiftet. Neumann gjennomgår ja- og nei-sidens fremstillinger av Norge og Europa før og etter folkeavstemningene. Han konkluderer med at nei-siden til slutt vant frem med sin fremstilling av Norge som et folkelig politisk prosjekt, i praksis uforenlig med den byråkratiske og elitedrevne europeiske integrasjonsprosessen (Neumann 2002: 125). Denne analysen synes å ha god overføringsverdi til EU-debatten i Storbritannia før folkeavstemningen i 2016: Også *Leave*-kampanjen fremstilte gjennomgående EU som et udemokratisk og overbyråkratisk system, ute av takt med vanlige briters liv.⁵

Den norske modellen

Etter folkeavstemningen i 1994 valgte den norske regjeringen å bygge Norges videre relasjon til EU på EØS-avtalen, signert året før. Avtalen sikrer EFTA-landene Norge, Island og Liechtenstein tilgang til EUs indre marked, og et førende prinsipp er at den skal være dynamisk og ensartet. Det betyr for det første at EØS-avtalen skal oppdateres fortløpende når EU endres og nye medlemsland kommer til, og for det andre at regelverket skal innføres og håndheves likt i de 31 EØS-landene (EF mfl. 1993, se også Sverdrup 2016).⁶ I tillegg til EØS-avtalen har Norge samarbeidsavtaler med EU på en rekke andre områder. For eksempel er Norge medlem av Schengen (i motsetning til Storbritannia), og slutter seg rutinemessig til EUs felles utenrikspolitiske erklæringer.⁷ En hovedkonklusjon i den norske Europautredningen (NOU 2012:2) var da også at Norge er like integrert i EU som mange medlemsland, og blant «de flinkeste i klassen» til å implementere EU-lovgivning. Eller med tidligere europaminister Vidar Helgesens (H) ord:

Hver dag i 20 år, har Stortinget vedtatt fem EU-regler. Fem om dagen. Det er sunt for norsk økonomi. Om det er sunt for norsk demokrati er et annet spørsmål (sitert i *Dagsavisen* 2015).

⁵ «People in this country have had enough of experts», fastslo for eksempel justisminister og *Leave*-general Michael Gove i valgkampen. Men selv om det finnes likheter mellom norske og britiske EU-motstanderes fremstilling av Brussel, har EU-motstanden i Norge og Storbritannia ulik ideologisk forankring. Som Øivind Bratberg (2013: 142) påpeker: «Mens norsk EU-motstand har roffeste i grasrotorganisasjoner i sentrum og på venstresiden, er den britiske skepsisen langt på vei en motstand fra høyre».

⁶ Alle EUs 28 medlemsland er automatisk medlemmer av EØS, i tillegg kommer altså EFTA-landene Island, Liechtenstein og Norge. Sveits er medlem av EFTA, men omfattes ikke av EØS-avtalen.

⁷ For mer utfyllende diskusjoner av EUs plass i norsk sikkerhets- og forsvarsdebatt, se f.eks. Græger (2005) og Sjursen (2008).

Norges vilje og evne til å tilpasse seg lovgivning fra Brussel har i faglitteraturen gitt Norge renommé som et «tilpasningsdyktig utenforland» (Kux & Sverdrup 2000, Rieker 2005). Norske regjeringer, inkludert den nåværende, har siden 1994 hatt som uttalt mål å føre en aktiv europapolitikk. Enkelte har imidlertid påpekt at det aktive elementet «preges mer av form enn av innhold», det synes å handle mer om adgangskanaler og virkemidler enn om faktisk gjennomslag (Trondal & Stie 2015:125). Andre har problematisert, ut fra et demokrati-perspektiv, motsetningen mellom Norges formelle valg av utenforskap og dets i praksis høye grad av tilpasning til EU-lovgivning (se f.eks. Eriksen & Fossum 2014).

At Norge ikke er EU-medlem innebærer at norske diplomater rutinemessig henvises til å «sitte på gangen» mens EU-landene fatter beslutninger. Signalet fra EU har vært at Norge ikke kan særbehandles, fordi dette vil kunne skape uheldig presedens og åpne for at andre tredjeland krever det samme. I sitt daglige arbeid har derfor norske myndigheter og EU-delegasjonen i Brussel ofte vært avhengig av det Gro Harlem Brundtland kalte «kjøkkenveien» inn i EU, altså tilgang via uformelle kontakter og nettverk (Brundtland 1995; se også Claussen 2007:47; NOU 2012: 2:167–168).

Både den norske ja-siden og nei-siden har problematisert Norges mangel på formell tilgang til EUs beslutningsprosesser, sett i lys av den i praksis store tilpasningsviljen og -evnen. Herfra trekker de imidlertid motsatte konklusjoner. Mens nei-partiet Senterpartiet mener Norges nåværende tilknytning til EU utgjør «en trussel mot demokratiet og en rettsliggjøring og byråkratisering av det norske samfunnet», og derfor vil vrake EØS-avtalen til fordel for individuelle handels- og samarbeidsavtaler med EU (Senterpartiet 2017:7), mener ja-partiet Høyre det er et «demokratisk problem» at norske velgere ikke er representert i Brussel, og at EØS-avtalen derfor bør erstattes med fullt medlemskap (Høyre 2017:13). Men selv om de ulike partipolitiske grunnposisjonene består, er det lenge siden EU-medlemskap sist sto på den politiske dagsorden i Norge. En opplagt årsak er at andelen nei-velgere har ligget stabilt opp mot 70 prosent på meningsmålinger de siste årene.⁸ Det synes dermed å være lite å hente politisk på å bringe spørsmålet om medlemskap opp til ny debatt. En like opplagt årsak er at spørsmålet om EU-medlemskap har splittet norske koalisjonsregjeringer de siste femten årene. Både Bondevik II- (2001–2005) og Stoltenberg II-regjeringen (2005–2013) hadde såkalte «selvmordsparagrafer» i sine regjeringserklæringer, som fastla at regjeringen ville gå av dersom spørsmålet om EU-medlemskap skulle tvinge seg frem. Den nåværende Solberg-regjeringen (2013–), som består av partiene Høyre og Fremskrittspartiet, har ingen slik paragraf i sin regjeringserklæring, men har likevel latt EU-spørsmålet ligge denne perioden. Mens Høyre er Stortingets mest uttalte ja-parti, har Fremskrittspartiets standpunkt så langt vært at partiet vil følge folkemeningen fra 1994 inntil en eventuell ny folkeavstemning gir et annet resultat.

⁸ For en oversikt over utviklingen over tid, se Aardal (2017b).

Manglende stemning i befolkningen og splittede syn innad i koalisjonsalternativene, gjorde at norsk EU-medlemskap heller ikke ble et tema i denne høstens stortingsvalg (september 2017). Arbeiderpartiet, Stortingets største parti, har dessuten i sitt nye partiprogram utelatt en tidligere fast formulering om at EU-medlemskap vil være til fordel for Norge (Arbeiderpartiet 2017). Samtidig sier Fremskrittspartiet for første gang klart nei til medlemskap (Fremskrittspartiet 2017). Dermed vil verken borgerlig eller rødgrønn side, ha EU-medlemskap på agendaen kommende stortingsperiode. En debatt om EØS-avtalen fremstår noe mer sannsynlig, og her kan brexit bli en mulig inngang og katalysator. Der forkjemperne ser EØS-avtalen som et «lykkeleg kompromiss» (Hareide 2016), har kritikere innvendt at «ingen egentlig ville ha han – bortsett frå Kristeleg Folkeparti» (Solhjell 2016). *Nationen*-kommentator Michael Brøndbo argumenterte nylig for at et «oppgjør» med EØS-avtalen er mer realistisk enn før grunnet Senterpartiets oppsving på meningsmålingene,⁹ Fremskrittspartiets åpning for å reforhandle deler av avtalen, og misnøye med EØS i deler av LO.¹⁰ På den annen side, og som Brøndbo også påpekte, vil et slikt oppgjør forutsette en endring enten i størrelsen på, eller det rådende EØS-synet innenfor blokken Høyre-Arbeiderpartiet, noe som for øyeblikket ikke virker sannsynlig (Brøndbo 2017). Disse to partiene sikrer nemlig sammen stortingsflertall for at EØS-avtalen ligger fast. I tillegg oppga 56 prosent av de spurte i en nylig meningsmåling at de ville stemt for EØS-avtalen i en folkeavstemning, mens bare 27 prosent sa de ville stemt mot avtalen (*Klassekampen* 2017). Disse to faktorene taler mot en omkamp om EØS-avtalen – om da ikke brexit-prosessen skulle kaste betydelig om på tingenes tilstand. De neste avsnittene går nærmere inn på hvordan brexit-prosessen har påvirket norsk EU-debatt så langt, og hvilke konsekvenser Storbritannias uttreden vil kunne få for Norges forhold til EU, EØS-avtalen og det bilaterale forholdet til Storbritannia.

Brexit og norsk EU-debatt

Da Storbritannias statsminister David Cameron i januar 2013 lovet en folkeavstemning om britisk EU-medlemskap dersom de konservative fikk flertall alene og fikk gjennomslag for visse reformønsker i EU – fikk det mye oppmerksomhet, også i Norge. Norske riksaviser dekket for eksempel talen bredt, mange på leder- og kommentatorplass. Reaksjonene fulgte i stor grad posisjonene på norsk EU-medlemskap: På den EU-kritiske siden vurderte *Klassekampen* Camerons tale som «klok», «nøkttern» og «pragmatisk» (Braanen 2013), mens distrikts- og næringsavisen *Nationen* oppfordret den norske nei-siden til å «la seg inspirere av Camerons tale» (*Nationen* 2013). *Dagsavisen* betvilte derimot at Camerons utspill var «smart utenrikspolitikk»

⁹ For et gjennomsnitt over tid, se Aardal (2017a). På de siste målingene går imidlertid partiet noe tilbake igjen.

¹⁰ LO – Landsorganisasjonen, er Norges største arbeidstakerorganisasjon.

(*Dagsavisen* 2013), mens *Dagens Næringsliv* benyttet anledningen til å kritisere norsk venstresides «flørt» med «britisk høyrepopulisme» (*Dagens Næringsliv* 2013). Felles for de fleste norske medier var likevel at de vurderte det som høyst usikkert hvorvidt en folkeavstemning faktisk ville finne sted, og at de uansett antok utfallet ville bli fortsatt britisk medlemskap.

Interessen for en mulig brexit har hele tiden vært stor i den norske offentligheten. Mellom januar 2013 og frem til i dag - juli 2017 – er «brexit» omtalt mer enn 4000 ganger i norske riksaviser.¹¹ Særlig fikk den britiske folkeavstemningen 23. juni 2016 mye medieomtale. Alle de største norske avisene dekket resultatet på lederplass, flertallet med negativt fortegn: «En ulykkelig dag for Europa», skrev *Dagens Næringsliv* (2016). «En advarsel og et nødrops fra britene», mente *Aftenposten*, hvis kommentator Frank Rossavik noterte «en seier for frykten og motet» (*Aftenposten* 2016a, Rossavik 2016). Også *VG* «beklaget» utfallet, og kommentator Hans Petter Sjøli erklærte «slutten på en æra» (*VG* 2016, Sjøli 2016). «Skjebnetid for Europa», var konklusjonen i *Vårt Land* (2016), mens *Dagsavisen* observerte «Grønt lys for ekstremhøyre» (*Dagsavisen* 2016). Unntakene var *Klassekampen*, som så «nye muligheter» både for Storbritannia og for Norge (Braanen 2016), og *Nationen*, som så et høve til «å se på EØS-avtalen» (*Nationen* 2016).

Ser vi på norske stortingsdebatter i samme periode finner vi ikke overraskende også her en oppsving i interessen for britisk europapolitikk etter Camerons tale i 2013, med mange henvisninger til en mulig folkeavstemning. I denne tidlige fasen var diskusjonen først og fremst av generell karakter – også de fleste stortingspolitikere så ut til å vurdere sannsynligheten for en folkeavstemning og et nei-flertall som lav. Mange oppfattet også den britiske diskusjonen som en internpolitisk øvelse i det konservative partiet. I Stortinget kritiserte Arbeiderpartiet «mislyden» fra den britiske høyresiden i EU-debatten (Hansen 2013), mens Fremskrittspartiets representanter derimot mente de britiske konservative sto for «mye god EU-kritikk» (Norheim 2014), og at debatten i Storbritannia avdekket «forbedringspotensial» også hva gjaldt Norges avtaler med EU (Staahe 2013). Europaminister Vidar Helgesen presiserte på sin side at det konservative partiet ikke var å betrakte som et søsterparti for Høyre «i EU-sammenheng og europeisk sammenheng, fordi de har meldt seg ut av Det europeiske folkeparti, som Høyre er med i» (Helgesen 2015).

Interessen for en mulig brexit tiltok for alvor etter det britiske parlamentsvalget i mai 2015, da det konservative partiet noe overraskende fikk flertall alene og dermed oppfylte Camerons første vilkår for å kunne avholde folkeavstemning. Solberg-regjeringen var fra starten tydelig på at Norge foretrakk et utfall hvor Storbritannia ble værende i EU, og i Stortinget la særlig Arbeiderpartiets representanter seg tett opp til regjeringens linje. Også Venstres Sveinung Rotevatn slo fast

¹¹ Søk i Atekst/Retrieverns mediearkiv, 4. juli 2017, www.retriever.no. I tillegg kommer lokalaviser, nyhetsbyråer, nettpublikasjoner, radio og tv, og alle omtaler uten at ordet «brexit» er eksplisitt nevnt.

han hadde «svært vanskeleg for å sjå» at Storbritannias uttreden «på nokon som helst måte kan vere til fordel for Noreg» (Rotevatn 2016). Senterpartiets Liv Signe Navarsete kritiserte derimot regjeringens tilnærming, og mente det ville «vere i Noreg si største interesse om Storbritannia melder seg ut» (Navarsete 2015).

Norges brexit-arbeid i den innledende fasen

Da utfallet av den britiske folkeavstemningen var klart ble også den norske debatten mer spisset, og den dreide nå i langt større grad inn mot relevans og antatte konsekvenser for Norge. Regjeringen igangsatte også en arbeidsprosess rundt brexit. Et hovedspor i dette arbeidet har vært løpende politisk dialog og uformelle sonderinger med de ulike partene i brexit-forhandlingene – EU, de enkelte medlemsland og Storbritannia. Norge har også løpende kontakt med sine partnere i EFTA. Et annet hovedspor er kartleggingsarbeidet som utføres i det såkalte brexit-utvalget i Utenriksdepartementet, opprettet i september 2016. Utvalget har fått i oppgave å «finne ut hva brexit betyr for Norge, og hvordan norske myndigheter best kan ivareta norske interesser» (NTB 2016). I praksis handler det om å utrede Norges juridiske og politiske handlingsrom, gjennom å skaffe oversikt over relevante lovverk og avtaler og følge med på forhandlingsprosessen og signalene fra de ulike partene.¹² Utvalgets første rapport kom i mars 2017, og drøftet mulige konsekvenser av brexit for Norges forhold til EU og Storbritannia på feltene sikkerhet, handel, politi- og justissamarbeid, miljø- og klimasamarbeid, fiskeriforvaltning, samferdsel og forskning. Konklusjonen på flere områder var at brexit potensielt vil kunne føre til omfattende endringer, men at det aller meste beror på hva slags avtale EU og Storbritannia blir enige om. Norske borgeres rettigheter i Storbritannia ble identifisert som et særlig viktig område i de pågående forhandlingene om Storbritannias utmeldelsesvilkår (UD 2017b).¹³ Stortinget holdes informert om regjeringens brexit-arbeid gjennom europaministerens halvårlige redegjørelser om viktige EU- og EØS-saker, og gjennom debatter i Stortingets utvidede utenriks- og forsvarskomiteé og europautvalg (UD 2017b).

I opptakten til brexit-forhandlingene har den norske regjeringen i dialogen med EU søkt gehør for argumentet om at Norge i denne sammenhengen ikke er «en regulær tredjepart» (UD 2017b). Fordi Norge på mange områder er like integrert som medlemslandene, og fordi Storbritannias fremtidige tilknytningsmodell vil kunne påvirke Norges tilværelse som utenforland, ønsker Norge å være så tett på

¹² Utvalget har møttes hver sjette uke, og ble i den innledende fasen ledet av ekspedisjonssjef Niels Engelschjøn fra UD's Europa-avdeling. Utvalgets øvrige medlemmer har vært fra UD's Europa-avdeling, rettsavdeling, sikkerhetspolitiske avdeling og avdeling for økonomi og utvikling. UD-teamet samarbeider også med andre departementer, med den norske ambassaden i London og med EU-delegasjonen i Brussel (NTB 2016). I den neste fasen av brexit-prosessen, vil utvalgets arbeid ledes av Atle Leikvoll. Leikvoll er tidligere norsk EU-ambassadør, og har i likhet med forgjengeren Engelschjøn lang diplomatisk erfaring (*Aftenposten* 2017).

¹³ Rapporten er ikke offentliggjort, men et lengre sammendrag er tilgjengelig på UD's nettsider.

forhandlingene som mulig. Selv om EU-siden så langt har vært forsiktige med å fremme Norge spesielt, har både EUs forhandlingsleder Michel Barnier og EU-president Donald Tusk forsikret om at de ønsker «tett dialog» med Norge og de andre EØS-landene når forhandlingene nå tiltar (UD 2017a, 2017c).

Det at forhandlingene mellom Storbritannia og EU om uttredelsesvilkårene om sider er i gang – det første møtet fant sted 19. juni 2017 – gjør at også det norske brexit-arbeidet beveger seg over i en ny fase. Siden Norge formelt ikke er part i forhandlingene vil informasjonsinnhenting og politisk dialog fortsatt stå sentralt i det norske arbeidet. Samtidig må Norge også være forberedt på å komme med innspill dersom EU inviterer til det – slik Barnier og Tusk har signalisert at de er åpne for. Så langt har den norske regjeringen vært forsiktig med å kommunisere en entydig norsk posisjon utad, men to uttalte, overordnede preferanser er at *EØS og andre avtaler skal ligge fast* og at Norge skal ha et *minst like godt forhold til Storbritannia som i dag*. Europaminister Frank Bakke-Jensen har signalisert at Norge særlig vil være opptatt av

... muligheten til å bli inkludert i felles løsninger, både permanente og overgangsordninger, mellom EU og Storbritannia, på områder som berører det indre marked, men også utover dette, som på det utenriks- og sikkerhetspolitiske feltet (sitert i UD 2017a).

Ministeren har også vært tydelig på at Norge er rede til «å diskutere konkret vårt fremtidige samarbeid med britene så snart forholdene ligger til rette for det» (ibid.).

Et EU uten Storbritannia – hva betyr det for Norge?

Storbritannia har historisk sett hatt en særegen stilling i norsk utenriks- og europapolitikk. Studerer man norske stortingsdebatter de første tiårene etter andre verdenskrig er det nesten påfallende hvor ofte store veivalg var koplet eksplisitt til Storbritannia. For eksempel var det nære samarbeidet med Storbritannia i krigsårene en uttalt begrunnelse da Norge etter krigen la seg på en «atlantisk linje» i sikkerhetspolitikken og i 1949 gikk inn i NATO (Haugevik 2015). Også hva gjaldt europapolitikken spesielt delte Norge og Storbritannia grunnsyn på «hvordan vesteuropeisk samarbeid burde organiseres» (Sæter 1985:170–171), til tross for noen friksjoner i særlig fiskerispørsmål. I stortingsdebatter på 1950- og 1960-tallet ble Storbritannia rutinemessig fremstilt som en ledestjerne for Norge i europapolitikken (Haugevik 2015), men da Storbritannia gikk inn i EF i 1973 mens Norge ble igjen utenfor, falt «det britiske alternativet» i europapolitikken bort (Sæter 1985:171). Selv om den generelle interessen for britisk politikk og samfunn har vedvart på norsk side, har ikke Storbritannia hatt noen fremtredende plass i det utenrikspolitiske ordskiftet de siste årene (Bratberg & Haugevik 2012).

Norske regjeringer har likevel vært tydelige på at Storbritannia har vært viktig for Norge i EU-sammenheng, ikke minst fordi de to landene i utgangspunktet har lignende grunnholdninger til europeisk integrasjon, med atlantisme, antifederalisme

og pragmatisme ryggmargsreflekser. Norske regjeringer har opplevd at Storbritannia i EU har gitt stemme til et integrasjonssyn som ligger tett opp mot Norges, og i noen henseende vært en garantist på innsiden for at integrasjonsprosessen ikke akselererte for fort eller utviklet seg på bekostning av det transatlantiske sikkerhetsfelleskapet. Solberg-regjeringen har i brexit-prosessen vært tydelige på at Norge ville vært «tjent med» at Storbritannia ble værende i EU (se f.eks. Helgesen 2015; Brende 2016). Når Storbritannia nå forlater beslutningsbordet, vil den interne dynamikken i unionen endre seg, og Storbritannias fravær vil nok særlig merkes i det som har vært den «nordeuropeiske blokken». Som NHOs Ingebjørg Harto og Tore Myhre nylig poengterte: «Tidligere kunne vi stole på at britene ville forsvare våre interesser. Derfor holdt mange land en lav profil og britene hadde en tilsvarende høy stemme» (Harto & Myhre 2017). Det er ikke opplagt hvordan dynamikken i det «nye» EU vil utspille seg når tomrommet som oppstår etter Storbritannia i EUs indre kretser skal fylles av andre. Norge vil i fremtiden måtte belage seg enda mer på at andre «likesinnede» EU-land målbærer og ivaretar norske synspunkter og interesser. I dette ligger det ikke nødvendigvis noen dramatisk endring – Norge identifiserer allerede de nordiske EU-landene og Tyskland som sine fremste partnere i EU, og har også et nært samarbeid med for eksempel Nederland og de baltiske landene. Med Storbritannias fravær vil den strategiske betydningen av disse kunne bli enda større enn den er i dag.

Norge – en modell for Storbritannia?

Det store spørsmålet i brexit-prosessen, også for Norges del, har hele tiden vært hva som blir Storbritannias fremtidige tilknytningsmodell. Hva ønsker britene seg, og hva vil de kunne oppnå i forhandlingene med EU? Helt siden før folkeavstemningen har det vært stor interesse på britisk side for andre utenforlands erfaringer, og ikke minst for hvilke muligheter og begrensninger som ligger i en EØS-modell. Norge har hyppig blitt trukket frem som et referansepunkt. Ikke minst pekte profilerte *Leave*-tilhengere tidlig på Norge som en inspirasjon for Storbritannia post-brexit (se f.eks. Hannan 2016, Farage 2015), og mange britiske besøksdelegasjoner har de siste årene vært i Norge for å lære mer om «den norske modellen». Men selv om den britiske interessen for norske erfaringer er blitt ønsket velkommen på norsk side, så har rådet fra regjeringen hele tiden vært at Storbritannia ikke bør følge Norges eksempel. Norske regjeringsmedlemmer gikk tidlig ut og advarte Storbritannia mot å erstatte medlemskap med en norsk løsning. Budskapet har vært at Norge på mange områder er like integrert som EU-landene, men uten å ha en stemme når beslutninger som påvirker Norge tas. Statsminister Erna Solberg har for eksempel påpekt at Norge i praksis opererer som en «lobbyorganisasjon» i Brussel, og advart om at Storbritannia «ikke vil like» en slik tilværelse (sitert i *Politico* 2016). Dette budskapet harmonerer med den britiske regjeringens egen konklusjon – både David Cameron og Theresa May har vært tydelige på at den norske modellen ikke gir svar på britiske EU-motstanderes krav om å «gjenvinne kontroll» over britisk økonomi, lovgivning og yttergrenser.

Norge bidrar økonomisk til EU gjennom EØS-midlene, og har som EØS-medlem akseptert «de fire friheter» til grunn for det indre marked, herunder fri flyt av personer og tjenester. Norge er dessuten medlem av Schengen, og har dermed også avtale om felles yttergrense og indre reisefrihet med de øvrige Schengen-landene.

Fordi grunnpilaren i Norges forhold til EU er EØS-avtalen, er det en uttalt hovedprioritet for Norge i brexit-prosessen «å sikre et velfungerende EØS-samarbeid etter britisk uttreden av EU» (Aspaker 2016). Solberg-regjeringen har i forlengelsen av dette vært opptatt av å sikre at Norge «blir konsultert slik at overgangsordninger og fremtidige rammer for forholdet Storbritannia og EU også passer inn i en bredere EØS-sammenheng» (Aspaker 2016). Et sentralt spørsmål har handlet om hvorvidt en EØS-lignende løsning er et mulig eller realistisk utfall av brexit-forhandlingene, og hvilke konsekvenser det i så fall vil ha for Norge. May-regjeringen har hittil vært klare på at fortsatt EØS-medlemskap ikke er et alternativ – når Storbritannia forlater EU vil det også forlate EØS. Samtidig er regjeringen betydelig svekket etter nederlaget i parlamentsvalget i juni 2017, og har den siste tiden fremstått mer kompromissvillig hva gjelder fri bevegelse av EU-borgere etter brexit, i det minste som del av en overgangsløsning. Dette har tidligere vært en hovedbegrunnelse for å avvise en EØS-variant (*Politico* 2017).

EU-kommisjonen har tidligere slått fast at innlemmelse i EØS-avtalen forutsetter enten EU- eller EFTA-medlemskap (Kommisjonen 2013). For Norges del vil det naturlig nok være vesentlig forskjellig om Storbritannia skulle bli værende i EØS på «EU-siden» av bordet – som del av en overgangsløsning – versus om Storbritannia skulle gå inn i EØS via en gjeninntreden i EFTA.¹⁴ Et tredje scenario er også mulig: Britisk EFTA-medlemskap uten EØS.¹⁵ EU har signalisert at de er åpne for en eventuell britisk gjeninntreden i EFTA, ettersom en slik løsning ville kunne bidra til å opprettholde «business på begge sider av kanalen», iallfall i en overgangsfase (*Politico* 2017). For Norges del er bildet sammensatt. Den norske regjeringen observerte på et tidlig tidspunkt at det «vel for så vidt [var] riktig at et britisk medlemskap i EFTA ville styrke EFTA» (Helgesen 2015), men har ellers fremstått ambivalent hva gjelder en eventuell britisk gjeninntreden i EFTA. I august 2016 antydet europaministeren at Norge ikke nødvendigvis ville være tjent med britisk EFTA-medlemskap:

Det er ikke gitt at det er positivt å slippe inn et stort land i en slik organisasjon. Det vil forrykke balansen, noe som nødvendigvis ikke er i Norges interesse (sitert i *Aftenposten* 2016b).

Uttalelsen ble gjengitt også i britiske medier, hvor for eksempel *The Guardian* rapporterte at Norge vurderte å «blokkere» et britisk EFTA-alternativ (*Guardian* 2016). Europaministeren mente seg feiltolket, og få uker senere meldte *ABC Nyheter* at

¹⁴ For en utfyllende diskusjon av disse to alternativene, og de juridiske konsekvensene av brexit for Norge mer generelt, se Hillion (2017).

¹⁵ For en oppdatert diskusjon av «EFTA-sporet», se Phinnemore & Najy (2017).

Norge «ikke lenger» motsatte seg britisk EFTA-medlemskap. «Vi vil diskutere alle dører og alle løsninger,» sa Aspaker nå (*ABC Nyheter* 2016). I april 2017 bekreftet Norges EU-ambassadør Oda Helen Sletnes at Norge hadde en «åpen holdning» til en eventuell britisk EFTA-søknad (sitert i *Politico* 2017).

En ny vår for det norsk-britiske partnerskapet?

I tillegg til å verne om EØS-avtalen, har regjeringen flere ganger understreket at Norge ønsker seg et minst like godt forhold til Storbritannia som det har i dag, når brexit-prosessen er avsluttet. Det er ikke uventet – Storbritannia er en viktig samarbeidspartner for Norge på kjerneområder som energi, handel og forsvarspolitikk (St.meld. nr. 15 2008–2009; UD 2015; 2017b). Brexit-utredningen slår fast at Storbritannia i dag er Norges «største handelspartner for varer», og «det viktigste enkeltmarkedet for norsk tjenesteeksport». Samtidig er utredningen også tydelig på at det samlede EU er og vil forbli Norges «største marked og vår nærmeste samarbeidspartner», også etter at Storbritannia har forlatt unionen (UD 2017b). Signalet er altså at selv om forholdet til Storbritannia er svært viktig for Norge, så må forholdet til EU likevel rangeres først. Det er på EU-siden at Norges lojalitet til syvende og sist må forventes å ligge når brexit-forhandlingene nå tiltar.

Norske regjeringer har i nyere tid omtalt Storbritannia som Norges kanskje nærmeste partner utenfor Skandinavia (Bondevik 2002), og det landet Norge «har flest møtepunkter med globalt» (Støre, sitert i Harbo 2007). Samtidig har det på norsk side de senere tiårene manglet et uttalt og entydig bilde av hva Storbritannia er og skal være for Norge, i europapolitisk sammenheng. Mens Norge siden 1999 har hatt en eksplisitt strategi og handlingsplan for sitt bilaterale forhold til Tyskland, er en tilsvarende oppdatert ambisjon for forholdet til Storbritannia vanskelig å identifisere (Haugevik 2015). UD har på sin side erkjent at det norsk-britiske forholdet ikke alltid har fått «den oppmerksomhet det fortjener» (UD 2001:9). Selv om betydningen av det bilaterale forholdet gjerne fremheves ved spesielle anledninger, som monark- eller statsministerbesøk og den årlige julegrantenningen i London, har forholdet i det daglige tidvis båret preg av en viss «vennlig forsømmelse» (Traavik 2011), en tendens til å «ta hverandre litt for gitt» (Owen 2011). Kanskje forventer vi av historiske grunner at forholdet skal være bedre og nærere enn det faktisk er, og dermed holder det opp mot en utdatert standard? Eller kanskje har forholdet vært oppfattet som så stabilt og velfungerende, at det ikke har hatt behov for så mye oppmerksomhet og vedlikehold?

Uansett hva årsaken er, så er det opplagt at brexit-prosessen har ført til fornyet interesse for, og økt investering av ressurser i Norge-Storbritannia relasjonen, på begge sider av Nordsjøen. Ifølge europaminister Bakke-Jensen er Norge antakelig det landet som har hatt flest møter med Storbritannia etter at resultatet av folkeavstemningen var klart (Bakke-Jensen 2017). Og i den ferske *Veivalg*-meldingen fra UD identifiseres Storbritannia som et prioritert partnerland for Norge i tiden som kommer (UD 2017d). Gjennom interessen for den norske tilknytningsmodellen til EU ser det

også ut til at Storbritannia har «gjenoppdaget» Norge. For eksempel bidrar de mange besøksdelegasjonene til å skape nye kontaktpunkter mellom de to landenes politikere, embetsverk og akademiske miljøer. Denne økte kontaktfrekvensen *kan* i neste omgang bane vei for mer norsk-britisk samarbeid etter brexit, dersom utfallet av forhandlingene legger til rette for det. Foreløpig er imidlertid begge parter handlingsrom begrenset. Frem til Storbritannias uttrede reguleres det handelspolitiske forholdet av EØS-avtalen, og en eventuell ny avtale kan først forhandles – bilateralt «eller innenfor EØS/EFTA-felleskapet» – etter at Storbritannia formelt har gått ut (UD 2017b).

Konklusjon: Ja takk, begge deler!

Norges utgangsprefranse for den pågående brexit-prosessen er at både EØS-avtalen og forholdet til Storbritannia skal fungere minst like godt etter Storbritannias EU-uttreden som det gjør i dag. Samtidig er det åpenbart at brexit setter etablerte europeiske relasjoner og samhandlingsmønstre i bevegelse. Norge må være forberedt på endringer i EUs interne dynamikk etter brexit, og på at både EØS-avtalen og det bilaterale forholdet til Storbritannia kan komme under press i den krevende forhandlingsprosessen som nå har begynt. Når Storbritannia forlater beslutningsbordet i EU vil den interne balansen mellom EU-landene endre seg, og det påvirker også Norge. Innenfor EU har Storbritannia vært representant for et grunnsyn på europeisk integrasjon som ligner det norske, både hva gjelder retningen på integrasjonsprosjektet generelt og på enkeltområder som sikkerhets- og forsvarspolitik. Uten Storbritannia i den indre sirkel vil Norge måtte lene seg mer på andre allierte. Tyskland og de nordiske landene peker seg ut, men også andre antatt «likesinnede» EU-land må antas å få større betydning i tiden som kommer.

EØS-avtalen er fortsatt svært aktuell i diskusjonen om Storbritannias fremtidige EU-tilknytning. Om Storbritannia, tross May-regjeringens signaler, skulle ende opp med en EØS-lignende løsning – enten som en overgangsløsning på vei ut av EU eller via EFTA – vil det uunngåelig endre dynamikken mellom EU- og EFTA-landene. En britisk gjeninntreden vil kunne gi EFTA større tyngde som blokk, men vil også kunne skape ubalanse og uro på EFTA-siden. Norge er i dag det klart største av de tre EØS-landene i EFTA. En britisk gjeninntreden vil gjøre Norge til et relativt sett mindre utenforland. Mer generelt og uavhengig av EØS vil et Storbritannia på offensiven utenfor EU kunne gjøre det vanskeligere for Norge og de andre utenforlandene å bli hørt, i saker hvor interessene med Storbritannia ikke sammenfaller. Storbritannias nye status vil også kunne påvirke det praktiske arbeidsforholdet mellom Norge og EU. EU har vært tydelige på at Storbritannia som utenforland ikke kan forvente samme tilgang og innflytelse til EUs beslutningsprosesser som de hadde som medlemsland. Dersom EU overfor Storbritannia skulle ønske å markere en tydelig grense mellom utenforland og medlemsland, vil det kunne ramme Norge – som etter sigende har opplevd å ha bedre tilgang til EU i noen sammenhenger enn hva det utenforskap skulle tilsi. Og: dersom Storbritannia skulle ende opp med en avtale med EU

som oppfattes som bedre eller mer fleksibel enn den Norge har gjennom EØS, vil det kunne gi næring til norsk EØS-kritikk, og tvinge frem en større debatt om Norges tilknytning.

Endelig må Norges bilaterale forhold til Storbritannia omdefineres og tilpasses etter brexit. Norge har som mål å bevare et minst like godt forhold både til EU og Storbritannia, men har samtidig signalisert at forholdet til EU går foran dersom Norge i forhandlingsprosessen skulle bli tvunget til å velge. Tiden der Norge fulgte Storbritannias kurs i europapolitikken er forbi. Samtidig: dersom rammebetingelsene legger til rette for det og den politiske viljen er tilstede, finnes det både felles historikk og naturlige møtepunkter å bygge et fremtidig norsk-britisk forhold på. Kanskje kan Norge og Storbritannia finne fornyet felleskap utenfor. Men det er også mulig at brexit-prosessen vil skape økt politisk avstand mellom de to landene, og bli lakmustesten som viser Norges *de facto* lojalitet til det europeiske integrasjonsprosjektet.

Om artikkelen

Arbeidet med denne artikkelen er finansiert av prosjektet «Europe in transition: Small states and Europe in an age of global shifts (EUNOR)», finansiert av Norges forskningsråd (238017/F10) og prosjektet “Nordic responses to Geopolitical challenges (GEONOR)”, finansiert av Nordisk Ministerråd (17027). Forfatteren ønsker å takke Øivind Bratberg og *Internasjonal Politikks* redaksjon og anonyme fagfelle for konstruktive kommentarer til teksten.

Litteraturliste

- Aardal, Bernt (2017a) «Gjennomsnitt av meningsmålinger (stortingsvalg) siste 12 måneder, pr. juni 2017». Personlig hjemmeside. www.aardal.info.
- Aardal, Bernt (2017b) «Nordmenns syn på EU: Opinionsutvikling juni 1999 – november 2016». Personlig hjemmeside. www.aardal.info.
- ABC Nyheter* (2016) «Nå åpner Elisabeth Aspaker EFTA-døra for Storbritannia» 24. august.
- ABC Nyheter* (2017) «Dette er partienes viktigste vedtak før valget», 30. mai.
- Aftenposten* (2016a) «En advarsel og et nødop fra britene», leder, 25. juni.
- Aftenposten* (2016a) «Norge er skeptisk til å slippe britene inn i EFTA», 9. august.
- Aftenposten* (2017) «Ap dropper å slå fast at partiet er for EU», 6. februar.
- Arbeiderpartiet (2017) «Alle skal med», partiprogram 2017-2021. https://res.cloudinary.com/arbeiderpartiet/image/upload/v1/ievv_filestore/19a388e2822042f5b15b06a72e4f505372453d4c343b48c289474338da8a6a17
- Aspaker, Elisabeth Vik (2016) Innlegg i Stortinget, 26. oktober.
- Bratberg, Øivind & Kristin Haugevik (2012) «Innledning. Et glemt partnerskap?» i Bratberg, Øivind & Kristin Haugevik (red.) *Det glemte partnerskapet: Norge og Storbritannia mot et nytt århundre*. Oslo: Akademika forlag.
- Brende, Børge (2016) Innlegg i Stortinget, 1. mars.
- Brundtland, Gro Harlem (1995) Statsministerens tale i utenriksdebatten, 31. januar.
- Brøndbo, Michael (2017) «Slik kan Norge forlate EØS», kommentar, *Nationen*, 29. mars.
- Braanen, Bjørgulv (2013) «Klok tale», leder, *Klassekampen*, 24. januar.
- Braanen, Bjørgulv (2016) «Britene skrev historie», leder, *Klassekampen*, 25. juni.
- Claussen, Unni (2007) «Den norske EU -delegasjonen. Et lydig instrument eller en autonom aktør?», masteroppgave i statsvitenskap. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Dagens Næringsliv* (2013) «Camerons valg», leder, 24. januar.

- Dagens Næringsliv* (2016) «En ulykkelig dag for Europa», leder, 25. juni.
- Dagsavisen* (2013) «Kjør EU-debatt», leder, 24. januar.
- Dagsavisen* (2015) «– EØS-regler er sunt for oss», 2. mai.
- Dagsavisen* (2016) «Grønt lys for ekstremhøyre», leder, 25. juni.
- EF, Island, Norge & Liechtenstein (1993) «Agreement on the European Economic Area».
- Eide, Espen Barth (2013) Innlegg i Stortinget, 9. april.
- Eriksen, Erik Oddvar & John Erik Fossum (2014) «Demokratisk konstitusjonalisme i en europeisk kontekst», i Erik Oddvar Eriksen & John Erik Fossum, (red.) *Det norske paradoks. Om Norges forhold til den europeiske union*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 11–22.
- EU-kommisjonen (2013) «Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions», 18. november, <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2013/EN/1-2013-793-EN-F1-1.Pdf>
- Farage, Nigel (2015) «Britain would not only survive but THRIVE out of the EU», kommentar, *Daily Express*, 18. juli.
- Fremskrittspartiet (2017) Handlingsprogram 2017–2021. <https://files.acrobat.com/a/preview/93dcccade-fe5c-4383-a17b-37ce7aad79fd>
- Gamble, Andrew (2003) *Between Europe and America*. Palgrave Macmillan.
- George, Stephen (1998) *An awkward partner. Britain in the European Community*. Oxford: OUP.
- Græger, Nina (2005) «Norway between NATO, the EU, and the US: A Case Study of Post-Cold War Security and Defence Discourse», *Cambridge Review of International Affairs*, 18 (1), s. 85–103.
- Guardian* (2016) «Norway may block UK return to European Free Trade Association», 9. august.
- Hannan, Daniel (2016) «Is Norway the way ahead?», *The World Today (Chatham House)*, mars/april, <https://www.chathamhouse.org/publications/twt/debate-norway-way-ahead>
- Hareide, Knut Arild (2016) Innlegg i Stortinget, 19. desember.
- Haugevik, Kristin (2005) *Britain and the ESDP 1998–2004: Strategic adaptation or identity change?* Masteroppgave i statsvitenskap. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Haugevik, Kristin. (2015) «Ledestjernen som forsvant - Storbritannia i norsk utenrikspolitikk», *Nytt Norsk Tidsskrift*, 31 (04).
- Harto, Ingeborg & Tore Myhre (2017) «Kan Norden erstatte britene i EU?», *Dagbladet*, 7. august.
- Helgesen, Vidar (2015) Innlegg i Stortinget, 28. mai.
- Hirschman, Albert O. (1970) *Exit, Voice, Loyalty. Responses to Decline in Firms, Organizations, and States*: Harvard University Press.
- Hix, Simon, Sara Hagemann & Doru Grantescu (2016) «Would Brexit Matter? The UK's Voting Record in the Council and the European Parliament», *VoteWatch Europe*, (7).
- Høyre (2017) «Vi tror på Norge», Høyres Stortingsprogram 2017–2021.
- Ingebritsen, Christine (2006) *Scandinavia in World Politics*, Lanham, Boulder, New York, Toronto, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Klassekampen* (2016) «Varsler EØS-kamp i Frp», 28. november.
- Klassekampen* (2017) «EØS-motstanden avtar», 20. juni.
- Kux, Stephan & Ulf Sverdrup (2000) «Fuzzy borders and adaptive outsiders: Norway, Switzerland and the EU», *Journal of European Integration*, 22 (3), s. 237–270.
- Nationen* (2013) «Ny fart i EU-debatten?», 24. januar.
- Nationen* (2016) «På tide å se på EØS-avtalen», leder, 25. juni.
- Navarsete, Liv Signe (2015) Innlegg i Stortinget, 28. mai.
- Neumann, Iver B. (2002) «This Little Piggy Stayed at Home: Why Norway is not a Member of the EU», i Lene Hansen & Ole Wæver (red.) *European Integration and National Identity: The Challenge of the Nordic States*. London: Routledge, s. 88–129.
- Norheim, Kristian (2014) Innlegg i Stortinget, 27. mai.
- NOU (2012: 2) «Utenfor og innenfor. Norges avtaler med EU», Oslo: Departementenes servicesenter.
- NTB* (2016) «Her er Norges brexit-team», 11. september.
- Owen, Jane (2011) Innlegg, seminar om norsk britiske relasjoner i et Europa i endring, Oslo, 14. juni.
- Phinnemore, David & Cenni Najy (2017) «The Option of Association: The United Kingdom Post-Brexit and the European Free Trade Association», Foraus Policy Brief, juni 2017. <http://www.foraus.ch/satisfaction/downloads/249>

- Politico* (2016) «Norway to BritaIn: Don't leave, you'll hate it», 15. juni.
- Regjeringen (2016) «Norges samarbeid med EU». Oslo: Utenriksdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/tema/europapolitikk/tema-norge-eu/norge-eu/id684934/>
- Rieker, Pernille (2005) *Europeanisation of Nordic Security. The EU and the Changing Security Identities of the Nordic States*, London: Routledge.
- Rossavik, Frank (2016) «En seier for frykten og motet», kommentar, *Aftenposten*, 25. juni.
- Rotevatn, Sveinung (2016) Innlegg i Stortinget, 26. mai.
- Senterpartiet (2017) «Vi tar hele Norge i bruk». Prinsipp- og handlingsprogram 2017–2021.
- Sjursen, Helene (2005) «Fra bremsekloss til medløper: Norge i EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk», *Nytt Norsk Tidsskrift*, 25 (4), s. 323–332.
- Sjøli, Hans Petter (2016) «Slutten på en æra», *VG*, 25. juni.
- Solhjell, Bård Vegard (2016) Innlegg i Stortinget, 19. desember.
- Staahe, Tom (2013) Innlegg i Stortinget, 23. mai.
- Stoltenberg, Thorvald (2012) «Norden i det nye Europa», foredrag, Oslo, 16. april.
- Sverdrup, Ulf (2016) «Dynamisk og ensartet», kommentar, *Dagens Næringsliv*, 8. august.
- Sæter, Martin (1985) «Norge utenfor EF: Broer til Europa», i Johan Jørgen Holst & Daniel Heradstveit, (red.) *Norsk utenrikspolitikk*. Oslo: Tano.
- Traavik, Kim (2011) «Norge-Storbritannia - et partnerskap i utvikling», i Øivind Bratberg & Kristin Haugevik (red.) *Det glemte partnerskapet? Norge og Storbritannia i et endret Europa*. Oslo: British Politics Society.
- Trondal, Jarle & Anne Elizabeth Stie (2015) «Blir handlingsrommet større med egen europaminister?», *Nytt Norsk Tidsskrift*, 32 (2), s. 123–134.
- UD (2001) «Norge og Storbritannia». Informasjonsbrosjyre. Oslo: Utenriksdepartementet.
- UD (2015). Bilaterale forbindelser med Storbritannia, www.landsider.no/land/storbritannia/fakta/bilaterale/#contentinfoanchor
- UD (2017a) «EUs forhandlingsleder for brexit besøkte Norge», 25. januar, <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/barnier-oslo/id2541077/>
- UD (2017b) «Britisk uttreden fra EU: Innledende kartlegging - enkelte momenter». 6. mars. https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/brexit_norge/id2541874/
- UD (2017c) «EU vil lytte til Norge i brexit-forhandlingene», 5. mai, <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/eu-vil-lytte-til-norge-i-brexit-forhandlingene/id2552272/>
- UD (2017d) «Veivalg i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk» (Meld. St. 36). <https://www.regjeringen.no/contentassets/0688496c2b764f029955cc6e2f27799c/no/pdfs/stm201620170036000dddpdfs.pdf>
- VG* (2016) «Dagene Derpå», leder 25. juni.
- Vårt Land* (2016) «Skjebnetid for Europa», leder 25. juni.

Abstract

What does Brexit mean for EU outsider Norway? This article discusses how the British decision to leave the EU has influenced Norwegian EU debate thus far, and what implications Brexit might have for Norway's relations with the EU and with Britain. I begin by presenting Norway's current association model with the EU, and the ongoing political and media debate about membership and the EEA agreement, before I introduce Brexit as a breaking point. In the remainder of the article, I examine how the Norwegian government has approached Brexit so far, and reflect on how Britain's departure from the EU may influence Norway's relations with the EU, the EEA agreement and the British-Norwegian bilateral relationship.

Keywords: Brexit • Norway • EU • the Nordic countries • EEA